

P R O S P E R M É R I M É E

Carmen

Een novelle

1845

Biografie

Prosper Mérimée (1803–1870)

Prosper Mérimée werd geboren op 28 september 1803 in Parijs, als zoon van een schilder en een portrettiste. Hij studeerde rechten maar koos voor de literatuur en de archeologie. In zijn jeugd bewoog hij zich in de kringen van Stendhal, Delacroix en andere romantische geesten van zijn generatie — maar zijn eigen stijl was koeler, droger, ironischer dan die van zijn tijdgenoten. Hij wantrouwde het lyrisme. Hij hield van de feiten.

Zijn literaire loopbaan begon met een reeks mystificaties. In 1825 publiceerde hij het *Théâtre de Clara Gazul*, een bundel toneelstukken die hij toeschreef aan een fictieve Spaanse actrice. In 1827 volgde *La Guzla*, een verzameling zogenaamd Illyrische volksliederen die hij volledig had verzonnen — en die zelfs Poesjkin en Michelet om de tuin leidden. Mérimée had plezier in bedrog. Hij hield van het masker.

Naast zijn literaire werk was Mérimée inspecteur-generaal van de historische monumenten van Frankrijk, een functie die hij bijna twintig jaar lang bekleedde. Hij reisde het hele land door, beschreef middeleeuwse kerken

en Romeinse ruïnes, en redde talloze gebouwen van de sloop. Hij was de man die ervoor zorgde dat de kathedraal van Vézelay en de vestingstad Carcassonne bewaard bleven. De schrijver en de ambtenaar waren in hem nooit gescheiden.

Carmen verscheen in 1845 in de *Revue des Deux Mondes*. Mérimée had Spanje bezocht in 1830 — dezelfde reis die hij fictief beschrijft in het openingshoofdstuk van de novelle. Hij had er een vriendin, de gravin de Montijo, wier dochter Eugenia later keizerin van Frankrijk zou worden. Het Spanje dat hij beschrijft — de Andalusische hitte, de Roma, de contrabandisten, de eer en het mes — was geen fantasie maar een nauwkeurige waarneming.

Mérimée stierf op 23 september 1870 in Cannes, twee weken na de val van het Tweede Keizerrijk. Hij had het einde van zijn tijd zien aankomen. Hij had de keizerin, zijn vriendin, zien vluchten. Hij stierf rustig, zonder drama — zoals hij had geleefd.

— *De redactie*

Voorwoord

Carmen verscheen in oktober 1845 in de *Revue des Deux Mondes* en werd hetzelfde jaar gepubliceerd als zelfstandige novelle. Het was niet Mérimée's eerste Spaanse verhaal — hij had Andalusië al eerder bezocht en er al over geschreven — maar het werd onmiddellijk zijn bekendste werk. Het zou dat blijven, om redenen die Mérimée zelf wellicht zou hebben betreurd: niet zijn stilistische precisie werd wereldberoemd, maar de opera die Bizet er veertig jaar later van maakte.

De novelle heeft een architectuur die niet meteen zichtbaar is. Een Franse archeoloog reist door Andalusië en ontmoet op een verlaten plek een gevaarlijke man — Don José, een Baskische deserteur die op de vlucht is. Later ontmoet hij in Sevilla een zigeunerin, Carmen, die hem leest in de hand. Pas in het derde deel, als de archeoloog Don José in de gevangenis bezoekt op de avond voor zijn terechtstelling, vertelt José zelf zijn verhaal: hoe Carmen hem heeft verleid, geruïneerd, en hoe hij haar heeft gedood omdat ze hem verliet voor een stierenvechter.

Wat de novelle groot maakt is precies wat Bizet heeft weggelaten: de ironie. Mérimée schrijft als een geleerde, een observator, iemand die interessanter is in de etymologie van het woord Roma dan in het melodrama van de jaloezie. De archeoloog-verteller is een koele figuur die alles noteert en niets veroordeelt. Carmen zelf is in de novelle minder een fatale vrouw dan een vrij mens — iemand die consequent kiest voor haar eigen vrijheid, tot op het moment dat die vrijheid haar het leven kost.

Het vierde hoofdstuk — een geleerde verhandeling over de Roma, hun taal en hun gewoonten — wordt in de meeste populaire edities weggelaten als te droog. Maar het is essentieel: het laat zien dat Mérimée Carmen niet als een archetype schrijft maar als een individu uit een specifieke gemeenschap, met een specifieke geschiedenis. De wetenschap en het verhaal zijn bij hem onscheidbaar.

Bizets opera van 1875 maakte Carmen onsterfelijk — en vertekende haar tegelijk voorgoed. De opera Carmen is groter, heter, melodramatischer dan Mérimées personage. Maar wie de novelle leest na de opera, ontdekt iets wat de opera niet heeft: de kilte, de afstand, de droge blik van een schrijver die niet gelooft in romantische illusies — en die dat gebrek aan geloof tot kunst heeft gemaakt.

— *De redactie*

Inhoudsopgave

I	8
II	25
III	38
IX	87

I

Ik had de geografen altijd al verdacht van onzin te verkopen wanneer ze het slagveld van Munda in het land van de Bastuli-Poeni plaatsten, bij het huidige Monda, een paar mijl ten noorden van Marbella. Op grond van mijn eigen lezing van de anonieme auteur van de *Bellum Hispaniense* en van enkele aanwijzingen die ik had gevonden in de uitstekende bibliotheek van de hertog van Osuna, was ik ervan overtuigd dat de gedenkwaardige plek waar Caesar voor het laatst alles op het spel zette tegen de laatste verdedigers van de republiek ergens in de buurt van Montilla moest liggen. Toen ik in het begin van de herfst van 1830 in Andalusië vertoefde, maakte ik een vrij lange tocht om de laatste twijfels weg te nemen. Een verhandeling die ik binnenkort zal publiceren, hoop ik, zal geen enkele serieuze archeoloog meer in onzekerheid laten verkeren. Maar tot die tijd wil ik u een klein verhaal vertellen dat niets voorbarig zegt over de boeiende kwestie van de precieze ligging van Munda.

In Córdoba had ik een gids gehuurd en twee paarden, en ik was op weg gegaan met niet meer bagage dan Caesars Commentaren en een paar schone hemden. Op een dag zwierf ik door het hogere deel van de vlakte van Cachena, uitgeput, dorstig, half verbrand door een meedogenloze zon, en ik vervloekte in stilte Caesar en de zonen van Pompeius, toen ik op enige afstand van het pad dat ik volgde een groene weide zag, bezaaid met biezen en riet. Dat beloofde water in de buurt. Toen ik dichterbij kwam, bleek de vermeende weide een moeras te zijn waarin een beekje verdween dat, naar het leek, ontsprong uit een smalle kloof tussen twee hoge uitlopers van de Sierra de Cabra. Ik besloot dat als ik de kloof volgde, ik schoner, koeler water zou vinden, minder bloedzuigers en kikkers, en misschien wat schaduw tussen de rotsen.

Bij de ingang van de kloof hinnikte mijn paard, en vrijwel meteen antwoordde een ander paard dat ik nog niet kon zien. Na een honderdtal passen opende de kloof zich plotseling tot een soort natuurlijk amfitheater, volmaakt beschaduwd door de steile wanden eromheen. Een prettiger rustplaats voor een reiziger was nauwelijks denkbaar. Aan de voet van loodrechte rotsen spoot de bron borrelend omhoog en viel neer in een klein bassin met sneeuw wit zand op de bodem. Vijf of zes fraaie steeneiken, altijd beschut tegen de wind en verfrist door het water, stonden langs de rand en spreidden hun dichte

schaduw uit. Rond het bassin groeide fijn, glanzend gras dat zachter was dan welk bed ook in een herberg binnen een straal van tien mijl.

Ik kon de eer niet opeisen dit heerlijke plekje ontdekt te hebben. Er rustte al iemand, die waarschijnlijk sliep toen ik arriveerde. Door het hinniken gewekt, was hij opgestaan en naar zijn paard gelopen, dat van de slaap van zijn baas gebruik had gemaakt om zich tegoed te doen aan het omringende gras. Het was een stevige jongeman van gemiddelde lengte, met een donkere, trotse blik. Zijn huid, ooit misschien blank, was door de zon donkerder geworden dan zijn haar. In de ene hand hield hij het halster van zijn rijdier, in de andere een koperen buks. Ik geef toe dat het wapen en de wilde uitdrukking van de drager me even deden schrikken; maar ik geloofde allang niet meer in struikrovers, na al die verhalen die ik had gehoord zonder er ooit een tegen te komen. Bovendien had ik zoveel eerzame boeren gezien die tot de tanden gewapend naar de markt gingen, dat een vuurwapen op zich nog geen reden was om aan de eerlijkheid van een onbekende te twijfelen. En wat zou hij trouwens met mijn hemden en mijn Elzevier-uitgave van Caesar moeten beginnen? Ik groette de man met de buks dus met een vertrouwelijk knikje en vroeg glimlachend of ik zijn slaap had verstoord.